

Назив *српскохрватски* (али не и *хрватскосрпски*) језик има релативно дугу историјску традицију. Њега је у наслову граматике 1867. г. користио по први пут рођени Дубровчанин, Пиеро Будмани. [\[1\]](#)

Међутим, тај језик је имао у прошлости више неодређених националних назива као што су:

словински, словенски, словјенски, илирски,

[\[2\]](#)

југославенски, бошњачки

и

наш

језик.

[\[3\]](#)

Од средине XIX. столећа српски и хрватски национални покрети су, међутим, тај језик називали националним именима (

српски

и

хрватски

). Што се тиче тзв.

бошњачког

језика, или пак

босанског

, оба су варијанта српског говорног и стандардног језика јер су оба утемељена на новоштокавском говорном језику и на Вуковој реформи стандардног језика Срба.

Српски штокавски језик се географски раширио на највећем делу Западног Балкана услед сеоба које су узроковане османлијским освајањем овог полуострва. Након сеоба Срба у оквиру Отоманског Царства, српска насеља, а са њима и штокавски говор, су се простирали на северу до иза Будима (Комаром, Сент Андреја), на истоку све до Арада и Липове у данашњој Румунији, на западу све до Жумберка (на хрватско-словеначкој граници) и утврђења Книн у данашњој Хрватској и на југу обухватајући делове северне Македоније. Ове изузетно значајне демографске промене у Југоисточној Европи су остале забележене и на оновременим географским картама. Тако на пример, на тзв. *Лазаревој карти*

(која представља најстарију сачувану географску мапу Угарске) територија Источне Славоније је названа

Рашка

(стари назив за српску средњовековну државу) јер су је населили

Рашани

или

Раци

(како су Србе из Србије називали Мађари) у току ових сеоба. Средишњи крајеви старе средњовековне хрватске државе (Северна Далмација, Западна Босна, тј. Босанска Крајина, Лика) су сада насељени новим становништвом док се старо становништво ових области раселило. Новодошли становници су донели и свој говор који се разликовао од говора староседелаца. Исти је случај био и са Славонијом коју су Османлије освојиле 1537. г.

Турска инвазија Балкана је довела до географског померања хрватског политичког, културног и етничког центра ка северозападу у области Посавине и Подравине, тј. од чакавских ка кајкавским територијама. [4] Од времена Османлија, а нарочито од Крбавске битке 1493. г, и само име *Хрватска* се помера ка кајкавском северозападу напуштајући старе области познате и као Приморска Хрватска. Док на једној страни јадрански градови под управом Републике Св. Марка услед прилива хрватског становништва добијају све више словенски а губе романски карактер, на другој страни Босанска Крајина, Лика, Банија, Кордун, Славонија и велики део Централне и Северне Далмације су насељене штокавским православцима (већином ијекаваца а мањином екаваца).

Ширење, односно узмицање, појединих јужнословенских говора је неизбежно пратило ове сеобе. Југословенска филологија је на основу средњовековних историјских извора реконструисала (углавном поуздано) распоред тих говора (тј. дијалеката или језика) до времена турске управе јужнословенским земљама. Тако је чакавщина била присутна на истарском полуострву и у земљама старе или повјесне Хрватске (од Истре до Саве, Уне у Босни и Цетине у Средњој Далмацији укључујући источне обале Јадранског Мора од Ријеке до Цетине са острвима). Северно од реке Саве до реке Драве (Славонија) су живели кајкавци, а источно од чакавштине и кајкавштине су живели говорници штокавског језика који су се делили на основу наречја на икавце (до реке Дрине), ијекавце (у Зети, тј. данашњој Црној Гори, и Хуму, тј. данашњој Херцеговини) и екавце (источно од Дрине на простору између географске Македоније, Бугарске и Саве и Дунава). Међутим, ови говори су се у централним областима Балкана измешали у периоду од XV. до XVIII. столећа тако да се говорни простор чакавштине сузио на узани појас приморских градова и оближњих острва док су кајкавци углавном напустили Славонију и повукли се ка данашњем њиховом језгру – Хрватском Загорју. Све остале земље од Драве до Јадрана се насељавају штокавцима који су у огромној већини били православне вероисповести. Ови штокавци су углавном долазили из ијекавских области Херцеговине и Црне Горе па се ијекавщина раширила од Западне Мораве у Србији до Купе у Хрватској потискујући кајкавце, чакавце, екавце и икавце. Ова чињеница ће из практично-политичких разлога касније у доба идеологије југословенског унитаризма постати главни разлог за стандардизацију “заједничког” језика Срба и Хрвата углавном под именом *српскохрватски* односно *хрватскосрпски* јер се пропагирало да су овим новоштокавским језиком (штокавском ијекавицом) говорили и Срби и Хрвати. У лингво-геополитичком смислу, земља насељена говорницима штокавске ијекавице је

представљала једну заокружену компактну територију у Централном и Западном Балкану па је из тог разлога касније и постала кичма југословенске државе. Међутим, исто тако, овај лингво-географски простор је искусио и највеће ратне страхоте када је та држава растурана 1991–1995, јер су јој шавови управо и пуцали дуж “ијекавске кичме”.

Након ових великих миграција православног штокавског живља Балкана (етничких Срба и посрбљених Влаха) са југоистока полуострва на његов северозапад дошло је до стварања, антрополошки посматрано, доста уједначеног типа *homodinaricus* акао и до културне нивелације на том простору. Такође, дошло се до практичноговорне ситуације да су многе територије на којима се до тада говорило искључиво кајкавским и чакавским добиле и штокавско говорно обележје: тако је Загреб постао кајкавско-екавски, Сплит икавско-чакавско-ијекавски, Ријека чакавско-екавска, Осијек екавско-ијекавски, итд.

Док је неспорно у савременој српској и хрватској историографији и филологији да су до ових штокавских сеоба говорници чакавског наречја (по Вуку Ст. Караџићу - језика) живели на северу све до Саве, на западу до Истре, на истоку до реке Цетине и на југу до обала Јадранског мора у Далмацији, да се кајкавско наречје простирало северно од чакавштине док се штокавштина распростирала источно од чакавског и кајкавског дијалекта (по Вуку језика), као и то да су се пред и за време османлијске најезде чакавци повукли на јадранска острва и у узан приобални појас северно од Сплита а кајкавци напустили Славонију па су тако бивше чакавске и кајкавске територије сада населили штокавци, спорно је ипак то што хрватска страна инсистира на томе да је међу овим мигрантима штокавцима био и велики број етничких Хрвата док тај став српска страна у последњих четврт века све више и више оспорава тврдећи да се ту углавном радило о етничким Србима или о Србима и посрбљеним Власима али да је у сваком случају удео етничких Хрвата у штокавско-ијекавским миграцијама био незнатан. Неспорно је да су се границе ова три говора пореметиле у односу на њихово стање из средњег века, као и то да се овим сеобама и етничка граница Хрвата и Срба померила даље на запад (без обзира да ли су сви штокавци у то време били Срби или не).

Добар пример дијалекатске (у Вуковом смислу језичке) интерференције је случај данашњих говора Срба са простора Централне Босне, тј. конкретно из области Зенице и Какња. Наиме, на овом делу Централне Босне језик Срба (источнохерцеговачког или херцеговачко-крајишког дијалекта) се унеколико изменио под утицајем суседних (муслиманско-католичких) говора ијекавско-шћакавског и млађег икавског дијалекта, тј. шћакавског (ово је одличан пример мешања чакавског и штокавског дијалекта, тј. језика по Вуку, у новошћакавски супстрат).

На основу лингвистичко-комуникацијског критеријума се може говорити о фактичком постојању *српскохрватског*(*хрватскосрпског*) *језика* као о једном стандардном језику обзиром да су варијантне разлике у оквиру овог језика мале и оне не утичу битно на општење између говорника овог језика без обзира како се они осећали у националном смислу (Срби, Хрвати, Бошњаци, Црногорци

[\[5\]](#)

). Ипак, према политичко-симболичком критеријуму, овај језик званично више не постоји јер није законски озваничен као такав у државама наследницама бивше СФР Југославије у чијим се законодавним актима јавља искључиво једночлани (етнонационални или етнотериторијални) назив језика који је у званичној употреби (српски, хрватски, босански). Наиме, док су прва два термина (српски и хрватски) етнонационалног карактера, трећи термин (босански) је етнотериторијална одредница под којом се подразумева да би тим језиком требало да говоре сви становници босанскохерцеговачке државе (остаје ипак неразјашњен проблем зашто се овај језик не зове

босанскохерцеговачки

већ само

босански

). Сматрам да се у овом конкретном случају ради о политичкој импликацији назива језика јер се језик Муслимана/Бошњака у етничком смислу може називати само као

бошњачки језик

али никако као

босански

(тј. прва варијанта назива језика носи етничку док друга варијанта има територијалну етикету).

[\[6\]](#)

Назив или називи званичног или предоминантног језика у обе бивше Југославије је имао јако укорењену политичко-идеолошку позадину, тј. овај проблем је више решаван у оквирима социолингвистике него чисте лингвистике. Тако нпр., етнолингвистичко уједињење Срба и Хрвата у прве две Југославије је идеолошки и научно обликовано као основна форма постојања заједничке јужнословенске државе (али фактички без Бугара) чију су “кичму” представљали управо Срби и Хрвати као два најбројнија народа у тој држави који су географски покривали њене централне области. Тако се више из практично-политичких и идеолошких разлога, а не строго научних, у периоду од 1918. до 1941. и од 1945. г. до 1991. г. потенцирало на језичком уједињењу ова два народа као предуслову за њихово народносно уједињење. Само пет година након проглашења заједничке српско-хрватско-словеначке државе (23. новембра у Загребу и 1. децембра 1918. г. У Београду) водећи српски лингвиста, Александар Белић, је објавио у Београду (1923. г.) *Правопис српскохрватског књижевног језика* (прештампан 1924. г, 1930. г, 1934. г. и 1950. г. У овом последњем издању је ијекавица изједначена са екавицом). Овај *Правопис*

се примењивао и ван територије Србије, а након преименовања Краљевине Срба,

Хрвата и Словенаца у Краљевину Југославију 1929. г. дошло је до нешто измењеног издања

Правописа

(1930. г.) са одређеним одступањима од Вуковог правописа, који је био заједнички и Србима и Хрватима. Овај измењен Белићев правописни приручник се примењивао у шест југословенских бановина у којима се сматрало да су Срби већина, док се у Дравској, Приморској и Савској бановини није примењивао. Дакле, и Срби и Хрвати су од тада били по питању правописа разједињени у оквиру исте државе. У исто то време је и хрватска филологија почела да објављује заједнички ортографски приручник за Хрвате и Србе. То је учињено 1921. г. када је у Загребу штампан

Правопис хрватскога или српскога језика

(1921) аутора Драгутина Боранића. Ова два правописа су постала официјелни ортографски приручници заједничког српскохрватског језика у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевини Југославији. Оба су прештампана и у првим годинама нове (социјалистичке) Југославије (Белићев 1950, а Боранићев 1951. г.) са намером да служе као званичне правописне књиге до новог “споразума” српске и хрватске филологије о заједничком књижевном српскохрватском (хрваткосрпском) језику, а који је постигнут 1954. г. потписивањем

Закључака новосадског договора

.

Након доношења ових закључака дошло је убрзо и у Хрватској и у Србији до штампања нових правописа овог (договореног) заједничког књижевног језика (нпр. заједнички правопис Матице хрватске и Матице српске из 1960. г. чији су главни аутори били Михаило Стевановић, са српске стране, и Људевит Јонке, са хрватске). У свим овим случајевима се драстично одступило од вуковске парадигме према којој би се и Белићев и Боранићев правопис, а и правописи српскохрватског језика написани и штампани након 1954, могли назвати само као *Правописи српскога језика* којима би се служили у етничком смислу и Срби и Хрвати (у “првој” и “другој” Југославији), као и Муслимани и Црногорци у националном смислу (у оквирима “друге” Југославије). То стога што су сви ови правописи почивали на вуковском српском књижевном језику. Неоспорно је да су све ове (данашње) четири нације од средине претпрошлог столећа добиле јединствени књижевни језик, али је тај језик неоправдано називан двочланим етничким именом (*српскохрватски*

,

хрватски или српски

, итд.) до распада СФР Југославије да би након тога добио своје званично оделите националне називе (

српски

,

босански

,

хрватски

па чак неформално и

црногорски
).

Јединствени српскохрватски књижевни језик су и од стране Хрвата и од стране Срба у XIX. и XX. веку прихватили они интелектуалци и политичари који су сматрали да је то једини пут етничког окупљања свих Хрвата, односно Срба, у оквирима једне националне државе. Алтернативна варијанта постојања оделитог српског и хрватског језика је сугерисала и стриктно територијално разграничење федералне јединице Српске и федералне јединице Хрватске што је практично значило поделу Босне и Херцеговине и спор око Крајине, Дубровника, Славоније, Срема и Бачке. У Босни и Херцеговини се идеја заједничког књижевног српскохрватског језика бранила из практичног разлога јер је таква опција била једини гарант за територијални интегритет ове републике и историјске области.

На ово се надовезује и једно од најзначајнијих питања српско-хрватских односа у XIX. веку као и проблема етнолингвистичког приближавања ова два народа у последња два столећа – а то је питање разлога за одлуку хрватског Сабора од 5. јануара 1867. да прогласи *хрватски или српски језик* као званичан на простору Хрватске и Славоније. Овом одлуком је преименована ранија одлука истог Сабора из 1861.

[7]

према којој се тај језик називао

југославенски

, али исто тако и саборска одлука из 1847, према којој се у Хрватској и Славонији проглашава

хрватски језик

за службени језик нације, тј. “хрватског политичког народа”, уместо до тада важећег *латинског*

.

[8]

Павле Ивић је у саборској одлуци из 1867. видео “коректан однос” Хрвата према хрватско-славонским Србима у политичком и социolingвистичком смислу.

[9]

Овај термин за језик је од стране Хрвата заговаран од повјесничара Фрање Рачког још од 1861. Ова саборска одлука је узимана у контексту политике југословенског унитаризма и братства и јединства као политички и филолошки најисправнија па је стога у обе прве две Југославије језик Срба и Хрвата на читавом југословенском простору и називан

српскохрватски

односно

хрватскосрпски

.

Остаје чињеница да је Сабор у Загребу у јануару 1867. г. изгласао правни акт којим се административни језик у јавној употреби у Хрватској и Славонији именује као *хрватски или српски*

тј. акт којим се укида дотадашњи
југославенски језик

. Ипак, до оваквог преименовања назива језика је дошло у веома специфичном историјском моменту за простор Централне и Југоисточне Европе – тренутку када је Хабзбуршка Монархија била војно поражена од Краљевина Пруске и Италије 1866. г. и када је дефинитивно постављено питање корените реформе њене унутрашње територијалне и административне организације. У таквим околностима је хрватској Народној странци апсолутно постало јасно да је дотадашња политика Ј. Ј. Штросмајера о федералном преуређењу Монархије у коме би постојала уједињена хрватска (тј. јужнословенска) федерална јединица пропала и да само политички савез Хрвата са Србима у Троједници и са Кнежевином Србијом ван Троједнице може евентуално спасити територијални интегритет хрватских земаља како оне не би биле подељене између федералне Аустрије и федералне Угарске (као што се то на крају ипак десило исте те 1867). Из тог крајње практичног разлога је хрватска Народна странка у другој половини 1866. и почетком 1867, привремено одустала од принципа хрватског историјског права и самим тим од идеје хрватског политичког народа. Као последица оваквог идеолошког преокрета дошло је и до стварања политичких (односно социолингвистичких) услова да се поред хрватског и српско етничко име нађе у званичном називу језика у Хрватској и Славонији.

Уочљиве су историјске паралеле између решавања социолингвистичког проблема назива службеног језика у Хрватској у јавној употреби пред којим су се нашли заступници хрватског Сабора (Сабора Републике Хрватске) пред изгласавање новог Устава Републике Хрватске. Тај Устав је у Сабору Републике Хрватске свечано проглашен 22. децембра (просинца) 1990. и популарно је назван “Божјином Уставом”. Тадашњи председник Републике Хрватске, др Фрањо Туђман, је назвао овај Устав “*sažetkom sveukupne hrvatske povijesti*” као и изразом националног (хрватског) идентитета. Међутим, званични назив језика који је овом приликом усвојен (*хрватски језик*) је изазвао оправдано незадовољство међу Србима у Хрватској слично ситуацији након изгласавања

југославенског језика

у Сабору у Загребу 1861. г.

Са социолингвистичке тачке гледишта, саборски заступници су 1990, када су расправљали о службеном називу језика у Републици Хрватској, пред собом имали две опције за усвајање: *хрватско-српски језик* (или *хрватскосрпски*) или *хрватски језик*. [\[10\]](#)

Прва могућност (*хрватско-српски језик*) је била до тада важећа у пракси по којој се народни језик (али не и стандардни језик који се звао

хрватски књижевни језик

) Хрвата и Срба у СР Хрватској називао. Такође, овим термином (хрватско-српски/српско-хрватски) се стандардни језик у СР Босни и Херцеговини називао у читавом периоду СФР Југославије. Усвајањем ове варијанте би се дотадашњи назив народног језика Хрвата и Срба у СР Хрватској прогласио за службени језик истих. Овакво решење би сигурно смањило незадовољство Срба јер би се дотадашњи *хрватски књижевни језик*

преименовао у

хрватско-српски

што је бар за Србе било знатно повољније социолингвистичко решење јер би се тако српско етничко име нашло у званичном називу службеног језика у Хрватској. Исто тако, оваквим (социолингвистичким) решењем за назив језика би се аутоматски решио и политички проблем правног статуса Срба у Хрватској јер би се Срби поред Хрвата прогласили за (равноправни) део “политичког народа” у овој републици, тј. Србима би био признат конститутивни статус у оквиру Републике Хрватске што би имало за последицу проглашење ове републике за заједничку државу Хрвата и Срба

[\[11\]](#)

(уколико већ Република Хрватска 1990. г. није проглашена за (грађанску) државу свих њених грађана као што је то био случај са “Милошевићевом” Србијом).

Друга опција службеног назива језика у Републици Хрватској (*хрватски језик*) која је била пред саборницима 1990. је изражавала феудално-сталешку идеологију хрватске аристократије и интелигенције још од краја XVIII. века а према којој на територији Хрватске (тј. Троједнице) живи само “хрватски политички народ” и који сходно томе треба да користи “хрватски језик” у јавној употреби. Пошто је Сабор коначно прихватио управо овакву социолингвистичку опцију (која је након тога увелико била оспоравана са филолошко-лингвистичке тачке гледишта) Срби су искључени као посебан конститутивни ентитет из Устава Републике Хрватске од 22. децембра (просинца) 1990, јер је Хрватска примарно проглашена државом Хрвата, супротно од ситуације након 1945. када је НР/СР Хрватска била званично држава Хрвата и Срба. Чланом 12.-им овог Устава се регулише употреба

хрватског језика

као званичног у јавним пословима и

латинице

као званичног писма. Тако су Срби након 1990. уставно постали једна од националних мањина у Хрватској, а њихов национални језик сматран као “мањински” језик – догодило се управо оно против чега су се Срби у Троједници читава два века упорно борили. Њихова реакција (на основу права народа на самоопредељење) на “Божји устав” је била “раздруживање” Српске Аутономне Области Крајине (проглашене 21. децембра

1990. у Книну) од Републике Хрватске – одлука коју је донело Српско национално вијеће у Книну 1. марта 1991. г.

На крају, мора се са жалошћу констатовати, да су хрватски језикословци и политичари, као и данашњи њихови бошњачки и црногорски следбеници, успели да од времена Људевита Гаја и тзв. „хрватског националног препорода“ у првој половини XIX. столећа преко политикантске демагогије „југословенског унитаризма“ и „братства и јединства“ у наредном веку па до почетка XXI столећа промене етнички идентитет штокавског, тј. српског, језика наравно на штету српског народа и његових етно-повесних земаља. Ово расрбљавање штокавског језика је текло у неколико фаза: наметањем синтагме „српскохрватски“, па затим „југословенски“ и „хрватски књижевни језик“ и коначно само „хрватски“. На простору хрватско-муслиманске Федерације у Босни и Херцеговини штокавски српски језик се назива „хрватским“ и „босанским“ а тренутно смо у фази да се и у Црној Гори конститутивно инаугурише „црногорски“ језик. У сваком случају, феномен етничког идентитета бившег „српскохрватског“ језика је јединствен у Европи: четири нације користе исти (еминентно српски) матерњи језик, али га именују по својим етнонимима.

Напомене

[1] Ова Будманијева граматика је рађена на основу Даничићеве *Мале српске граматике* у којој се по први пут јавља синтагма

српско-хрватски

језик. Међутим, мора се напоменути да је Даничић употребио синтагму

српско-хрватски

тек по доласку у Загреб поставши равнатељ Југословенске академије знаности и умјетности, тј. под утицајем својих хрватских језикословних колега.

[2] У случају термина *илирски*, Људевит Гај је 1846. г. тврдио да се до његовог времена тај назив односио на Србе, српски језик и српске народне песме: „...u koga se je sačuvao čisti jezik ilirski, u koga običaji, tko li nam je ponajviše gojio od kolena do kolena narodne pësme ilirske? U svakom odgovoru naći ćete Sèrblje i Sèrbstvo.“ Међутим, касније су хрватски језикословци тврдили да се историјски посматрано језик

и

лирски

односи на говорни и књижевни језик Хрвата (тј. штокавских римокатоличких Јужних Словена) углавном се позивајући на дело

Institutionum

linguae illiricae libri duo

(“Правила/граматика илирског језика у две књиге”) из 1604. г. (Рим) граматичара Бартола Кашића из Пага. Тако су се Далмација, Босна, Славонија и Хрватска нашле у ексклузивном корпусу хрватских етноповијесних земаља насељене само Хрватима којима је тај

илирски

језик наводно и био намењен.

Да је тај *илирски* језик из Кашићеве граматике ипак био народни српски говор неоспорно указује и један од највећих хрватских филолога свих времена – Ватрослав Јагић: “То је граматика народног српског језика (...) Већ 1636. године у Загребу прихватају тај језик, који су назвали најприје илирски, а затим и хрватски. Али у суштини то није ништа друго него српски народни језик”.

Термин *илирски* се почео везивати и за територије насељене Хрватима и Словенцима и почео се поистовећивати и са хрватским и словеначким именом поред српског тек од оснивања Наполеонових

Илирских провинција које су као

административна целина трајале од 1809. до 1814, а обухватале су

: Которски залив са Будвом, територију бивше Дубровачке Републике, читаву Далмацију, територију данашње Хрватске и Словеније од мора до реке Саве, један мали део Словеније северно од Саве, део данашње италијанске провинције Венеција-Ђулија од реке Соче до границе са Словенијом, западни део данашње аустријске провинције Коруске и сва острва у Јадранском мору.

Пре овог доба су аустријске власти назив *илирски* везивале за Србе који су живели у оквирима Хабзбуршке Монархије па је тако царица Марија Терезија основала 1745. г. у Бечу “Илирску дворску комисију” која је 1747. г. преименована у “Илирску дворску депутацију” (укинута 1777). Такође је постојала кратко и “Илирска дворска канцеларија” (1791–1792). Све ове

илирске

установе при царском двору у Бечу су имале задатак да воде све српске послове у оквиру Монархије а нарочито да се организује сталан бирократски систем на основу кога би се што ефикасније управљало црквеним и народним животом аустријских Срба. Без обзира на горе наведене историјске чињенице, Гај и његови следбеници су доследно примењивали

илирско

име као опште за све Јужне Словене мада формално поштујући чињеничко стање свести о оделитим народима/нацијама у оквиру јужнословенског етнографског стабла: “

Sérb

neće nikad biti

Horvat

ili

Kranjac

, a ova dvojica, kad nisu, ne mogu nipošto biti

Sérbiji

. A na što inat, kad smo ipak jedno ne samo po kérvi i jeziku u obće, ...veće jedno baš upravo u najužjem smislu po narěčju, po pěsmah, po običajih, po domaćih uspomelah, jednom rěčju: po više hiljadogodišnjoj posebnoј narodnosti

ilirskoj

, i po naravskom zvanju na jedan obćeniti cilj”.

[3] Фридрих Краус (Friedrich Krauss), који је сакупљао јужнословенске народне усмене умотворине крајем XIX. века, напомиње да је било много случајева да су становници Босне и Херцеговине језик којим су говорили називали *наш* или *босански*. Тим језиком, и то писаним ћириличним алфабетом, су се турски султани и покрајински везири (паше) дописивали у дипломатским пословима у XV. и XVI. веку са владарима и аристократијом Краљевине Мађарске и Кнежевине Влашке. Идеолози босанског језика и бошњачке нације узимају овај факат као главни доказ о постојању оделитог босанског језика још од средњег века који се ипак може назвати само српским језиком. Такође се може наћи у дубровачком архиву доста султанових писама дубровачкој влади писаних ћирилицом на том

нашем

језику (и то на екавском изговору) који Павле Ивић именује као

српскохрватски

. Исти аутор потврђује чињеницу да римокатолички говорници

српскохрватског језика

нису имали једно јединствено народно име. Углавном су користили опште називе као *словински*

или

илирски

. Ипак, ти термини су се односили не само на данашње Хрвате већ и на друге говорнике *српскохрватског језика*

,а пре свега на Србе који су се временом похрватили. Јосип Хам на истом месту закључује да су у етничком смислу Хрвати били само чакавци док су кајкавци из Северозападне Хрватске чинили прелаз према суседним Словенцима. Касније су хрватским народносним именом покривени и римокатолички штокавци у Славонији, Босни, Херцеговини, Јужној Далмацији, све до Дубровника, Котора и Бара.

Павле Ивић је релативно прецизан по питању хронологије похрваћивања римокатолика *српскохрватског језика*

: 1) од раног средњег века Хрватима су се изјашњавали чакавци и велики део икавских штокаваца, нарочито оних који су живели ближе јадранској обали; 2) у другој половини XVII. века се похрватила кајкавска Северна Хрватска; 3) од средине XIX. столећа се похрваћују Славонија и делови Далмације; 4) Босна, Херцеговина, Дубровник и Бока Которска између 1878. и 1914, тј. за време аустроугарске владавине овим крајевима; и 5)

у XX. веку, и то нарочито након Првог светског рата, се похрваћују римокатолици *српскохрватског језика*

у Бачкој, Јањеви и Крашованију. У овом дугом процесу кроатизације римокатоличких верника

српскохрватског језика

је римокатоличка црква одиграла пресудну улогу. То се пре свега односи на Дубровник где је од пете деценије XIX. столећа па све до треће деценије наредног века постојала јака интелектуална српска струја која је пропагирала пан-српско уједињење.

Познато је да се често име државе протеже и на њене становнике чиме се увелико објашњава и процес кроатизације многих говорника *српскохрватског језика* (уколико се ради о једном језику) који су се једном нашли у њеним оквирима а до тада нису имали јасно национално опредељење нити народносни назив. Напоменуо бих да је још 1670. г. кајкавац Јурај Хабделић у свом

Речнику

кајкавског/словеначког говора сматрао да прави

Horvati

живе јужно од реке Купе, тј. да су чакавци, а да су кајкавци – Словенци. Ипак, почетком XIX. века етноним Хрват се увелико укоренио међу кајкавцима Северозападне Хрватске што потврђује нпр. и поема

Horvat

Horvatu

horvatski

govori

Јураја Маљевца из 1801. г. написана на кајкавици. Међутим,

шлавонски језик

(штокавски из Славоније) се тада није сматрао хрватским па је тако Кризманић “iz šlavonskoga na horvatski jezik” превео Канижлићеву

Svetu Rožaliju

. То уједно доказује да загребачки и околни кајкавци нису разумевали славонску штокавштину па им је требао превод, али исто тако доказује и исправност Вукове теорије да су кајкавски и чакавски оделити језици од штокавског. И Иван Кукуљевић Сакцински је у свом политичком говору од 2. маја 1843. г. у хрватском Сабору разликовао

Хрвате

који живе у Хрватској (где се говори кајкавским) и

Славонце

који живе у Славонији (где се говори штокавским).

[4] Дубровачки проф. словенске филологије, Милан Решетар (1860–1942), је 1891. истакао да се у његово доба на далматинским острвима ка југу све до Ластова и у приморским насељима северно од реке Цетине говорило чакавским док се у остатку

Далмације говорило штокавски. Он је тачно приметио да је чакавщина скоро у потпуности нестала у континенталном делу Далмације док се у чистом изговорном облику још увек задржала само на далматинским острвима. Чак и у оним континенталним насељима где се чакавщина још увек одржала у исквареном облику је овај дијалект потпуно прожет са штокавштином да се може констатовати да је овде у питању говор само са неким чакавским елементима који су преживели штокавску поплаву. У сваком случају, по њему чакавски говори никада нису говорени у Дубровнику где се одувек говорило само штокавским.

[5] Међу “Црногорцима” (тј. “Титогорцима”) је српско национално осећање знатно ослабљено након 1945. г. под утицајем националне политике Комунистичке партије Југославије (Савеза комуниста Југославије од IV.-тог конгреса КПЈ одржаног у Загребу од 2. до 7. новембра 1952. г.). У политици и идеологији КПЈ је још од свог оснивања 1919. г. у Вуковару централно место задобила догматска пропаганда о српској нацији у Југославији као експлоататорској, владајућој и угњетачкој. Сама Краљевина Југославија је с тог становишта окарактерисана као “тамница народа” у којој само Срби имају власт. Тако се у партијским документима из 1937. г. може наћи и овај став: “Он (српски народ – примедба В. Б. С.) неће побиједити реакцију и фашизам ако не буде разбијен великосрпски шовинизам, ако не буду искоријењени његови остаци у властитим редовима и ако остане ма и сјенка туторства над Хрватима и Словенцима. Ниједан народ не може бити слободан ако угњетава друге народе” ([*Архив Југославије*, фонд “Централни комитет Комунистичке партије Југославије”, 1937/1]. Видети такође и [*Архив Југославије*, фонд “Централни комитет Комунистичке партије Југославије”, 1939/5; *Izvori za istoriju SKJ*, 1980, 36, 204–239]). Као закључна теза проистекла из овакве догматске идеологије је формулисано разбијање Југославије и успостављање националних држава на њеном тлу (пре свега Хрватске, Црногорске и Македонске).

Оваква званична национална политика КПЈ је модификована 1935. г. од стране Политбироа КПЈ, а на основу директива Коминтерне (након њеног Седмог конгреса на коме је одлучено да се иде на стварање Народног фронта), у том смислу што се сада заговарало формирање националних држава у оквиру федеративне социјалистичке Југославије. У сваком случају, још од самог почетка политичког деловања југословенских комуниста Црногорци и Македонци нису били саставни део етнолингвистичког корпуса Српства већ су представљали оделите нације које треба да живе у оделитим федеративним (националним) јединицама у послератној Југославији.

[6] Ипак, *Босански језик и књижевност* као посебан едукативни предмет студија се изучава у Србији на Филолошком одсеку Филозофског факултета Универзитета у Новом

Пазару. На истом факултету се
књижевност
ирају као одвојена категорија.

Српски језик и
студ

[7] Седнице Сабора из 1861. г. су трајале од 15. априла до 11. децембра а било их је укупно 102. Сабор је сазван након пропасти апсолутизма у Хабзбуршкој Монархији и политичког слома канцелара Александра Баха. Основни задатак саборских заступника је био да се изјасне о државноправном односу хрватских земаља према Аустрији и Угарској.

[8] Одлука из 1847. г. хрватско-славонског Сабора о *хрватском* као званичном језику у Хрватској и Славонији је била израз схватања да је језик главни национални идентификатор и да на простору над којим је Сабор имао јурисдикцију постоји само један (хрватски) “политички народ” па је сходно томе само његов национални језик могао постати и званичан. Ова саборска одлука се може сматрати и као реакција на одлуку мађарске Диете из исте те 1847. г. којом је

латински

проглашен за званични језик на читавом простору “земаља круне св. Иштвана” укључујући и аутономну Хрватску и Славонију.

Идеологија о тзв “историјском (повијесном) праву” је изграђена на основама државног и историјског права коју су хрватски идеолози XIX. века преузели од својих мађарских колега. Наиме, по примеру сталешке идеологије мађарске аристократије с краја XVIII. века да на територији Краљевине Мађарске у политичком смислу живи само један – мађарски – народ, хрватски идеолози и политичари у наредном столећу су заговарали идеју да на територији хрватских земаља, тј. Троједне Краљевине Далмације, Хрватске и Славоније, постоји само један *дипломатички* односно *политички* народ а то је хрватски народ. Хрватски политичари никада нису озваничили Србе из Троједнице као *дипломатички*

народ, тј. никада нису били спремни да прихвате формулу о *хрватско-српском политичком народу*

у Троједници. Док су Срби у грађанском смислу имали равноправан статус са осталим житељима Троједнице, они су ипак у политичком смислу сматрани од стране хрватских идеолога, јавних радника и политичара као део *хрватског политичког народа*

који би требало да има и један јединствен административни језик у јавној употреби у називу са атрибутом *хрватски*

. Сматрам да је добар пример овакве идеологије о хрватском политичком народу и назив стандардног језика у СР Хрватској од 1972. до 1990. –

хрватски књижевни језик

. У случају Хрвата и Словенаца, ову идеју о “политичкој нацији” су углавном заговарали кругови либералне буржоазије и световне аристократије, док у црквеним круговима ова идеја није имала ширу подршку.

[9] Ипак је, међутим, у текст *хрватско-угарске Нагодбе*, којом је регулисан државно-правни положај Хрватске-Славоније у уквиру Краљевине Угарске, споменут само *хрватски језик* као административно-државни језик у Хрватској и Славонији што је представљало грубо одступање од саборских одлука о језику из 1861. и 1867. То само потврђује да су хрватске власти нерадо признавале српски језик на простору Троједнице и званично га уврштавале (веома ретко) у званичан назив административног језика у Троједници саму у случају преке политичке потребе.

[10] Доношење новог (“Божјићног”) Устава Републике Хрватске 1990. је уследило након изборне победе Туђманове Хрватске демократске заједнице исте те године за Сабор у коме се нашло (на основу изборног закона за Сабор) две трећине хадезеовских заступника иако је ова партија добила само 40% гласова на самим изборима. До промене уставне регулативе о називу језика у јавној употреби у Хрватској је дошло као последица партијског програма и пропаганде у предизборној кампањи да ће се заузети чврст став према националним мањинама које ће доћи у дискриминисан положај у односу на већину. Према сведочењу Дејвида Фишера, директора Института за проучавање спољне политике *WorldAffairs* (Сан Франциско), а које је изрекао на промоцији аутобиографије последњег америчког амбасадора у бившој Југославији, Ворена Цимермана, на конференцији дипломата у СР Немачкој 1989, др Фрањо Туђман је јавно изјавио да ће Крајина бити црвена од (српске – примедба В. Б. С.) крви када он постане Председник Хрватске.

[11] Многи српски интелектуалци и јавни радници наводе случај брисања *Српског културног друштва*

Просвјета

из регистра удружења грађана у СР Хрватској 23. маја 1980. као показатељ фактичког губитка статуса Срба као конститутивног народа у СР Хрватској. Ово друштво, које је постојало од 8. јула 1947. г, је укинато решењем Републичког секретаријата за унутрашње послове СР Хрватске због тога што је према правном решењу још од 1972. г. ово друштво престало са радом (само од себе!) и самим тим није остваривало циљеве због којих је и основано.

О етничком идентитету „српскохрватског“ језика

Пише: Владислав Б. Сотировић
уторак, 25 август 2009 16:50
